KOKAND UNIVERSITY HERALD SCIENTIFIC E-JOURNAL
ISSN: 2181-1695
QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI
KOKAND UNIVERSITY HERALD
ВЕСТНИК КОКАНДСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
OAK: 01-08/1819/6
www.herald.kokanduni.uz

ERKINLIK G‘OYASINING BADIIY ADABIYOTDA AKS ETISHINI O‘RGANISHNING METODOLOGIK ASOSLARI

Umrzakova Muattar Oybek qizi,
Qo‘qon universiteti Andijon filiali o‘qituvchisi.
DOI: https://doi.org/10.54613/p0jpqp20

MAQOLA HAQIDA/ О СТАТЬЕ
Qabul qilindi: 17-avgust 2026-yil
Tasdiqlandi: 19-avgust 2026-yil
Jurnal soni: 19-A
Maqola raqami: 60

KALIT SO‘ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА
erkinlik, badiiy adabiyot, metodologiya, lirik subyekt, germenevtika, yaqin matniy tahlil, poetik shakl, Uolt Uitmen, Rauf Parfi

ANNOTATSIYA/ АННОТАЦИЯ

Maqolada erkinlikning badiiy adabiyotda ifodalanishini o‘rganish uchun zarur bo‘lgan metodologik tamoyillar tizimlashtiriladi. Erkinlik birgina siyosiy ozodlik yoki qahramonning to‘siqlardan xoli bo‘lishi bilan cheklanmay, shaxsning ichki tanlovi, o‘zini anglash, ijtimoiy mas’uliyat va badiiy ijod mustaqilligini qamrab oluvchi ko‘p qatlamli hodisa sifatida talqin etiladi. Tahlilning nazariy tayanchlari sifatida salbiy va ijobiy erkinlik farqi, shaxsiy-ruhiy ozodlik muammosi, germenevtik talqin va badiiy matnning ichki tuzilishi haqidagi qarashlar yoritiladi. Metodologiyaning amaliy bosqichlari matn va nashrni aniqlash, erkinlikning semantik qatlamlarini belgilash, obraz va motivlarni kuzatish, poetik shaklni tahlil qilish, tarixiy kontekstni hisobga olish hamda talqinni matniy dalillar bilan tekshirishdan iborat ekani asoslanadi. Uolt Uitmenning “Ochiq yo‘l qo‘shig‘i” hamda Rauf Parfining “Shamollar”, “Turkiston yodi”, “Ona tilim” kabi she’rlari qiyosiy misol sifatida ko‘rib chiqiladi. Tahlil yo‘l va harakat, shamol, tarixiy xotira, ona til va lirik subyekt obrazlari orqali erkinlikning turli mazmunlari ochilishini ko‘rsatadi. Natijada badiiy matnni faqat g‘oyaviy shiorlar yoki alohida timsollar asosida sharhlash yetarli emasligi; mazmun, shakl, subyekt pozitsiyasi va kontekstni birgalikda hisobga oluvchi yondashuv zarurligi xulosa qilinadi.

ABOUT THE PAPER
Accepted: 17 August 2026
Approved: 19 August 2026
Volume: 19-A
Paper number: 60

KEYWORDS
freedom, literature, methodology, lyrical subject, hermeneutics, close reading, poetic form, Walt Whitman, Rauf Parfi.

ANNOTATION

This article systematizes the methodological principles needed to study the representation of freedom in literature. Freedom is treated as a multilayered phenomenon that includes inner choice, self-understanding, social responsibility, and artistic autonomy, rather than being reduced to political liberation or the absence of external obstacles. The theoretical framework discusses the distinction between negative and positive liberty, the psychological dimension of freedom, hermeneutic interpretation, and the internal structure of the literary text. The proposed analytical procedure includes identifying the text and edition, defining semantic dimensions of freedom, tracing images and motifs, examining poetic form, considering historical context, and testing interpretations against textual evidence. Walt Whitman’s “Song of the Open Road” and Rauf Parfi’s poems “Shamollar,” “Turkiston yodi,” and “Ona tilim” serve as comparative examples. The analysis shows how freedom can be articulated through the road and movement, wind, historical memory, the mother tongue, and the position of the lyrical subject. The article concludes that interpretation based only on ideological slogans or isolated symbols is insufficient; meaning emerges through the interaction of content, form, speaker, and context.

Kirish

Erkinlik inson haqidagi falsafiy, ijtimoiy va badiiy tafakkurning muhim kategoriyalaridan biridir. Badiiy asarda u ko‘pincha ochiq bayon qilingan g‘oya sifatida emas, qahramonning tanlovi, nutq imkoniyati, harakat yo‘nalishi, makon bilan munosabati va boshqalar oldidagi mas’uliyati orqali namoyon bo‘ladi. Shuning uchun erkinlik mavzusini o‘rganish faqat “ozodlik” yoki “mustaqillik” kabi so‘zlarni topish bilan cheklanmaydi. Tadqiqotchi matnda kim erkinlikni istayotgani, u qanday cheklovga duch kelgani, tanlovning oqibati nimaligini va poetik shakl mazmunni qanday yuzaga chiqarayotganini aniqlashi lozim.

Mavzuning dolzarbligi erkinlikka oid badiiy talqinlarning ko‘pincha ikki chekka yondashuv orasida qolishida ko‘rinadi: ayrim o‘qishlarda har bir obraz siyosiy ramzga aylantiriladi, boshqalarida esa asarning tarixiy-ijtimoiy tajribasi e’tibordan chetda qolib, erkinlik faqat ichki kechinma sifatida izohlanadi. Bunday biryoqlamalik asarning ko‘pma’noliligini susaytiradi. Metodologik yondashuv erkinlikning shaxsiy, ijtimoiy, axloqiy va estetik qatlamlarini farqlash bilan birga, ularning badiiy matnda qanday tutashishini ham ko‘rsatishi kerak.

Ushbu maqolaning maqsadi erkinlikning badiiy adabiyotda aks etishini o‘rganishda qo‘llanadigan nazariy-metodologik asoslarni belgilash va ularni she’riy matnlar misolida sinab ko‘rishdan iborat. Maqsadga erishish uchun erkinlik tushunchasining asosiy qatlamlari tavsiflanadi; germenevtik, tarixiy-kontekstual, qiyosiy-tipologik va yaqin matniy tahlil usullarining imkoniyatlari aniqlanadi; Uolt Uitmen va Rauf Parfi she’riyatidagi obrazlar hamda lirik subyekt pozitsiyasi shu usullar asosida sharhlanadi.

Maqolaning tadqiqot obyekti erkinlik bilan bog‘liq mazmun va shakl munosabatlaridir. Predmet esa tanlangan she’rlarda erkinlikning lirik “men”, poetik makon, ramziy obrazlar, nutq ohangi va tarixiy xotira vositasida yuzaga kelishidir. Tahlil muayyan matnlar bilan chegaralanadi; kuzatishlar barcha davr va adabiyotlarga tegishli universal qonuniyat sifatida ilgari surilmaydi.

Adabiyotlar tahlili

Erkinlikni tahlil qilish uchun avvalo siyosiy-falsafiy

tushuncha bilan badiiy talqinning vazifasini farqlash zarur. I.Berlin “salbiy” erkinlikni tashqi aralashuv va majburlovning yo‘qligi, “ijobiy” erkinlikni esa shaxsning o‘zini boshqarish va hayot yo‘nalishini belgilash qobiliyati bilan bog‘laydi [1]. Bu farq badiiy matnda cheklovdan xalos bo‘lish hamda o‘z maqsadini faol tanlash holatlarini alohida ko‘rishga yordam beradi. Biroq Berlin tasnifi siyosiy-falsafiy mohiyatga ega; uni she’riy obrazlarga to‘g‘ridan-to‘g‘ri tenglashtirish emas, tahlil uchun savollar manbai sifatida qo‘llash maqsadga muvofiq.

E. Fromm erkinlikni shaxsning ruhiy hayoti va ijtimoiy munosabatlardan ajratmay, mustaqillik ortishi bilan yolg‘izlik, xavotir va mas’uliyatning kuchayishi mumkinligini ko‘rsatadi [2]. Bunday qarash badiiy qahramon erkinlikni tanlaganidan so‘ng duch keladigan ichki ziddiyatlarni anglashga xizmat qiladi. Erkinlik asarda doimo yengillik yoki baxt bilan yakunlanmasligi, ba’zan tanlovning og‘irligi va oqibatini ham keltirib chiqarishi mumkin.

H.-G. Gadamerning falsafiy germenevtikasi tushunishni matn va talqin qiluvchi o‘rtasidagi tarixiy muloqot sifatida ko‘radi [3]. Bu qarash erkinlik mazmunini muallif niyatiga yoki bugungi o‘quvchining tayyor qarashiga qisqartirmaslikka undaydi. Matnning tili, janri, yaratilish sharoiti va keyingi nashr tarixi talqinning dalillaridir; shu bilan birga, hozirgi tadqiqotchining savollari ham talqinga ta’sir qiladi. Demak, germenevtik o‘qish o‘z nuqtayi nazarini yashirmasdan, uni matn bilan qayta-qayta tekshirib borishi lozim.

Y. Lotmanning badiiy matnni ichki belgilari o‘zaro munosabatda ishlaydigan yaxlit tizim sifatida o‘rganishi shakl va mazmunning ajralmasligini ta’kidlaydi [4]. Erkinlik she’rda faqat leksik birliklar orqali emas, takror, ritm, sintaksis, kompozitsiya, ovozlar munosabati va janr xususiyatlari orqali ham ifodalanadi. Shu nuqtayi nazardan, erkin she’r shaklini avtomatik ravishda erkinlik g‘oyasining belgisi deb qabul qilib bo‘lmaydi; shakliy xususiyatning ma’no yaratishdagi aniq vazifasi ko‘rsatilishi kerak.

Yaqin matniy tahlil so‘z tanlovi, obrazlar takrori va sintaktik qurilishni o‘qib, talqinni matn dalillariga bog‘laydi. Tarixiy kontekstdan uzilsa, bu usulning doirasi torayadi [8]. Shu bois u germenevtik va kontekstual tahlil bilan uyg‘unlashtiriladi.

O‘zbek adabiyotshunosligida Rauf Parfi ijodidagi erkinlik shaxsiy-ruhiy, milliy-ijtimoiy va estetik-poetik qatlamlar tutashuvida o‘rganilgan. Umrzakova “Ona Turkiston” to‘plamidagi bir qator she’rlarni tahlil qilib, erkinlikni takrorlanuvchi timsollar va lirik pozitsiyalar orqali shakllanuvchi tizim sifatida ko‘rsatadi [7]. Ushbu maqola shu yo‘nalishni metodologik jihatdan umumlashtiradi.

Uitmen ijodiga doir tadqiqotlarda erkinlik individual hayot, badiiy ijod va demokratik jamiyat haqidagi qarashlarni birlashtiruvchi masala sifatida ko‘rsatiladi [9]. “Ochiq yo‘l qo‘shig‘i”da yo‘l tanlov va harakat imkonini bersa, “O‘zim haqimda qo‘shiq”da lirik “men”ning ko‘p ovozli nutqi shaxsiy tajribani boshqalar bilan bog‘laydi [5]. Bu ikki she’r erkinlik mazmuni tarixiy sharoit va poetik shaklga qarab turlicha yaratilishini ko‘rsatadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Maqolada erkinlikning badiiy talqinini o‘rganish bir-birini to‘ldiruvchi metodlar asosida olib boriladi. Birinchi tamoyil — tushunchaviy aniqlik: tahlil boshida erkinlikning qaysi qatlami ko‘rilayotgani belgilanadi. “Nimadan xalos bo‘lish” tashqi taqiq, zo‘ravonlik, qaramlik yoki chegaralangan makon bilan bog‘liq; “nima uchun erkin bo‘lish” esa o‘z yo‘lini tanlash, ijod qilish, fikr bildirish va mas’uliyatni zimmasiga olishni anglatishi mumkin. Bu ikki yo‘nalish ko‘pincha bir she’rda yonma-yon uchraydi, shu sababli ularni bir-biridan mutlaq ajratish shart emas.

Ikkinchi tamoyil — matnning ishonchli nusxasi va nashr tarixini aniqlash. She’riy asarlarning turli nashrlari orasida tahrir yoki matniy tafovutlar bo‘lishi mumkin. Masalan, “Ona Turkiston” to‘plamining kirish qismida ayrim she’rlar avval tahrir qilingan holda chop etilgani, keyingi nashrda esa asl matn tiklangani qayd etiladi [6]. Bunday vaziyatda tadqiqotchi qaysi nashrga tayanayotganini ochiq ko‘rsatishi, iqtibos va sahifa raqamlarini aynan shu nusxa bilan tekshirishi lozim. Aks holda tahlil muallif matniga emas, tahrirlangan variantga asoslanib qolishi mumkin.

Uchinchi tamoyil — erkinlikka oid semantik belgilarni kontekst ichida aniqlash. “Yo‘l”, “ufq”, “eshik”, “zanjir”, “shamol”, “qanot”, “ovoz” yoki “sukunat” kabi birliklar ba’zi asarlarda ozodlikni anglatishi mumkin, lekin ularning ma’nosi oldindan belgilanmaydi. Tadqiqotchi obrazning qaysi fe’llar bilan birikishini, kimga tegishli ekanini, she’r davomida qanday o‘zgarishini va boshqa obrazlarga qarshi qo‘yiladimi-yo‘qmi, shularni kuzatadi. Shunday tahlil timsolni bir ma’noli lug‘aviy belgiga aylantirmasdan, uning ko‘p qatlamini ochadi.

To‘rtinchi tamoyil — shaklni mustaqil dalil sifatida ko‘rish. Lirik subyektning birinchi shaxsda so‘zlashi, murojaat qilishi, savol berishi yoki jim qolishi erkinlik va mas’uliyat munosabatini belgilashi mumkin. Misralarning uzun-qisqaligi, enjambement, sintaktik uzilish, takror va ritm ham nutqdagi harakatni kuchaytiradi yoki cheklaydi. Biroq bunday vositalarni erkinlik timsoli deb e’lon qilishdan oldin, ularning she’r mazmuni va kompozitsiyasi bilan bog‘liqligi asoslanishi kerak.

Beshinchi tamoyil — tarixiy-kontekstual va qiyosiy o‘qish. Asarning yaratilgan davri, nashr sharoiti, muallifning adabiy muhiti va matnning adresati erkinlik haqidagi so‘zlarning ehtimoliy ma’nosini kengaytiradi. Kontekst she’rni “izohlab beradigan kalit” emas, balki talqinni cheklovchi va tekshiruvchi dalildir. Qiyosiy-tipologik tahlilda esa turli adabiyot vakillarini bir xil tarixiy tajribaga ega deb faraz qilish mumkin emas; umumiy obrazlar qiyosi o‘xshashlik va farqlarni birgalikda ko‘rsatishi lozim.

Amaliy tahlil matn va nashrni aniqlashdan boshlanadi; keyin erkinlik qatlami, obrazlar, motivlar va nutq shakli belgilanib, ular tarixiy-janriy kontekst bilan bog‘lanadi. Yakunda talqin qarshi dalillar bilan tekshirilib, xulosaning chegarasi ko‘rsatiladi. Bu qat’iy algoritm emas, dalillangan ilmiy o‘qish uchun taklif etilgan tartibdir.

Natijalar

Uolt Uitmenning “Ochiq yo‘l qo‘shig‘i” erkinlikni harakat va tanlov bilan bog‘laydi. Yo‘lga chiqish lirik subyektning ichki qarori bilan qo‘shilib, yo‘nalishni o‘zi belgilash imkonini yaratadi [5]. Berlin tasnifiga ko‘ra, tashqi to‘siqlarning yo‘qligi salbiy erkinlikka, yo‘lni tanlash esa ijobiy erkinlikka yaqin. Biroq she’rda yo‘l uchrashuv, hamrohlik va dunyoga ochiq turish imkonini ham anglatadi; shu jihat uni faqat shaxsiy mustaqillik belgisi bo‘lishdan kengaytiradi.

Yo‘l obrazi she’rni tashkil qiluvchi kompozitsion tamoyildir. Harakat fe’llari va o‘quvchiga murojaatlar lirik “men”ni xususiy hududdan umumiy makonga olib chiqadi. Sayohat beparvo erkinlik emas: u qaror, bardosh va uchrashuvlarga tayyorlikni talab qiladi. Obraz va subyekt pozitsiyasini birga o‘qish erkinlikning munosabatga kirishuvchi mazmunini ochadi.

Uitmenning erkin misrali she’r tuzilishi ham ushbu mazmun bilan aloqador, ammo uni erkinlik g‘oyasining o‘zi deb bo‘lmaydi. Misralarning kengayishi, sanash va murojaatlarning almashishi nutqning qamrovini oshiradi, turli odamlar va tajribalarni lirik maydonga olib kiradi. Biroq badiiy erkinlikni faqat qofiyaning yo‘qligi bilan o‘lchash shaklni soddalashtiradi. Metodologik jihatdan shaklning imkoniyati uning matnda qanday ovoz va munosabatlar yaratgani bilan aniqlanadi.

Rauf Parfining “Shamollar” she’rida harakat timsoli boshqa ruhiy va tarixiy ohang kasb etadi. Shamolni faqat ozodlik yoki yangilanish belgisi sifatida o‘qish yetarli emas: unda bezovtalik, xavf, tashqi kuch va ichki uyg‘onish ma’nolari bir-biri bilan tarang munosabatda turadi [6]. Shu sababli tahlil shamol obrazining barcha uchrashuvlarini, unga hamroh bo‘lgan fe’l va sifatlarni, lirik subyektning unga munosabatini kuzatishi lozim. Bu yondashuv ramzni tayyor siyosiy kod sifatida emas, matn davomida ma’nosi o‘zgaradigan poetik birlik sifatida ko‘radi.

“Turkiston yodi”da erkinlik tarixiy xotira va jamoaviy daxldorlik bilan bog‘lanadi. She’r yo‘l, moziy va xalq ovoziga ishoralar orqali lirik “men”ni yakka kechinma doirasidan chiqarib, o‘tmish bilan bugun o‘rtasidagi munosabatni zimmasiga yuklaydi [6]. Hermenevtik tahlilda bunday murojaatlarni aniq tarixiy hodisalar bilan bog‘lash mumkin, lekin har bir obrazga yagona siyosiy izoh berish shart emas. Lirik nutqdagi qaytariqlar, savollar va xotira tasvirlari o‘quvchini voqeani eslashga va uning axloqiy oqibatini baholashga undaydi. Erkinlik bu yerda unutmaslik va ovoz berish mas’uliyati sifatida ham anglashiladi.

“Ona tilim” she’rida til va erkinlik munosabati poetik so‘z, milliy xotira hamda o‘zlikni ifodalash imkoniyati orqali quriladi [6]. Ona tiliga murojaat qiluvchi lirik subyekt uni faqat aloqa vositasi sifatida emas, o‘tmish avlodlar tajribasini olib yuruvchi va shaxsning o‘z ovozini topishiga yordam beruvchi ma’naviy makon tarzida ko‘radi. Bu talqinda tilga sadoqat erkinlikning estetik qatlamiga ham tegishli: shoir o‘z so‘zini tanlashi, tarixiy xotirani badiiy shaklda yetkazishi va mavjud nutq qoliplarini yangilashi mumkin. Matnni tarixiy-kontekstual o‘qish ushbu ramziy qatlamni kengaytiradi, yaqin tahlil esa uni muayyan so‘z va obrazlarga bog‘laydi.

Qiyosiy qarashda Uitmen va Parfi she’riyatida yo‘l, harakat, ovoz va lirik “men” kabi umumiy tahlil birliklari uchraydi, biroq ularning vazifasi bir xil emas. Uitmenning yo‘li ko‘pincha ochiq tanlov va sheriklikka chorlovchi makon sifatida qurilsa, Parfi matnlaridagi harakat xotira, xavotir va Vatan oldidagi mas’uliyat bilan murakkablashadi. Bu farqni milliy xarakter haqidagi soddalashtirilgan hukmga aylantirmaslik kerak: u tanlangan she’rlarning obrazlar tizimi, lirik nutq va tarixiy kontekstiga asoslangan talqindir. Qiyosning vazifasi bir shoirni ikkinchisiga o‘lchov qilish emas, har bir matnda erkinlik qanday badiiy vositalar bilan yaratilishini aniqlashdir.

Tahlil erkinlikning badiiy talqinida to‘rtta bog‘liq sathni ko‘rsatadi: semantik sathda istak va cheklovlar, subyekt sathida tanlov va mas’uliyat, obraz-kompozitsion sathda timsol va makon, estetik sathda ritm, sintaksis, janr va nutq ovozi o‘rganiladi. Bular alohida qatlamlar emas, bir-birini yorituvchi kuzatuv nuqtalaridir.

Muhokama

Taklif etilgan metodologiyaning asosiy afzalligi erkinlikni birgina siyosiy shior yoki mavhum falsafiy tushunchaga tenglashtirmasligidir. Berlinning erkinlik turlari tashqi cheklov va o‘zini boshqarish masalalarini farqlasa, Fromm qarashlari tanlovning ruhiy oqibatlarini ko‘rishga yordam beradi [1; 2]. Germenevtika va yaqin matniy tahlil esa bu nazariy savollarni asarning o‘z tili, shakli va kontekstiga qaytaradi [3; 8]. Natijada nazariya matn o‘rniga gapirmaydi, matn ham nazariy izohdan xoli holda ko‘rilmaydi.

Shu bilan birga, erkinlikni ifodalovchi timsollarning ma’nosi har bir asarda o‘zgarishi mumkin. Yo‘l ba’zan istiqbol va tanlovni, ba’zan esa surgun yoki ayriliqni bildiradi; zanjir cheklovni ko‘rsatishi mumkin, biroq ayrim kontekstlarda xotira yoki qasam bilan ham bog‘lanadi. Metodologiyaning vazifasi obrazlarga doimiy ma’no biriktirish emas, ularning muayyan matndagi aloqalarini asosli ravishda ochishdir. Buning uchun she’r ichidagi qarama-qarshi belgilarni ham qayd etish, dastlabki talqinga mos kelmaydigan dalillarni chetga surmaslik lozim.

Qiyosiy tahlilda Uitmen va Parfi turli davr, til va adabiy muhitlarda ijod qilgani e’tiborda tutiladi; ularning erkinlik tasavvuri yagona siyosiy mezon bilan o‘lchanmaydi. Umumiy savollar — lirik subyektning tanlovi, makon, murojaat va xotira — belgilanadi, so‘ng har bir matnning tarixiy o‘ziga xosligi saqlanadi.

Matn manbasi va iqtibos aniqligi ham muhim. “Ona Turkiston” kirishida ayrim she’rlarning avval tahrirlangan holda chop etilgani, keyin asl matni tiklangani qayd etiladi [6]; Uitmen matnlarining nashr variantlari Whitman Archive’da hujjatlashtirilgan [5]. Shu bois nashr, sahifa yoki bo‘lim ko‘rsatkichi aniq berilishi va talqin aynan tekshirilgan matnga bog‘lanishi lozim.

Maqola she’riy lirika va ikki ijodkor bilan chegaralangan. Epik va dramatik asarlarda qahramon, syujet, hikoyachi va ijtimoiy institutlar ham tahlil qilinishi kerak. Korpusdagi motivlar takrorini miqdoriy sanash mumkin, biroq tez-tezlikning o‘zi ma’noni tushuntirmaydi. Keyingi izlanishlarda usullarni boshqa janrlarda sinash maqsadga muvofiq.

Xulosa

Erkinlikning badiiy adabiyotda aks etishini o‘rganish tushunchaviy aniqlik, matniy dalil va tarixiy kontekstni birlashtiruvchi metodologiyani talab qiladi. Erkinlikni tashqi taqiqdan xalos bo‘lish bilangina cheklab bo‘lmaydi: u shaxsning o‘z yo‘lini tanlashi, ruhiy mustaqilligi, boshqalar oldidagi mas’uliyati va badiiy so‘z erkinligini ham qamrab olishi mumkin. Qaysi qatlam matnda ustunligi oldindan belgilanmaydi, balki asarning o‘zidan aniqlanadi.

Tadqiqotda Berlin va Fromm qarashlari erkinlikning falsafiy hamda ruhiy jihatlarini farqlashga, Gadamer germenevtikasi matnni tarixiy muloqotda talqin etishga, Lotman yondashuvi esa mazmun va shaklning yaxlitligini ko‘rishga xizmat qilishi ko‘rsatildi. Yaqin matniy tahlil obraz, takror, sintaksis va nutq ovozini dalil sifatida o‘rganadi; tarixiy-kontekstual va qiyosiy usullar esa bu dalillarning doirasi va chegarasini belgilaydi.

Uitmenning “Ochiq yo‘l qo‘shig‘i”da tanlov va harakat, Parfining “Shamollar”ida ziddiyatli dinamika, “Turkiston yodi”da xotira va daxldorlik, “Ona tilim” she’rida esa til va o‘zlik munosabati erkinlikning turli poetik shakllarini namoyon qiladi. Ularni qiyoslashda umumiy obrazlardan tashqari tarixiy farqlar va badiiy shaklning o‘ziga xosligi ham hisobga olinishi shart.

Shunday qilib, ishonchli talqin obrazlarni oldindan belgilangan ramzlar lug‘atiga joylashtirishdan emas, matnning barcha sathlarini izchil tekshirishdan boshlanadi. Matn nusxasini aniqlash, erkinlik qatlamini belgilash, lirik subyekt va obrazlarni o‘rganish, poetik shaklni tahlil qilish, kontekst bilan qiyoslash hamda xulosani qarshi dalillar orqali sinash — erkinlikning badiiy ifodasini asosli sharhlash uchun samarali metodologik yo‘ldir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Berlin, I. Two Concepts of Liberty: An Inaugural Lecture Delivered before the University of Oxford on 31 October 1958. – Oxford: Clarendon Press, 1958.

2. Fromm, E. Escape from Freedom. – New York: Farrar & Rinehart, 1941.

3. Gadamer, H.-G. Truth and Method. 2nd revised edition. – London: Continuum, 2004.

4. Lotman, Yu. M. Struktura khudozhestvennogo teksta [Badiiy matn tuzilishi]. – Moskva: Iskusstvo, 1970.

5. Whitman, W. “Song of the Open Road” // Leaves of Grass. 1891–1892 edition. The Walt Whitman Archive. URL: https://whitmanarchive.org/item/ppp.01663_01749

6. Parfi, R. Ona Turkiston: she’rlar. – 1993-yilgi to‘plamning elektron nusxasi. ZiyoUz kutubxonasi. URL: https://www.ziyouz.com/books/uzbek_zamonaviy_sheriyati/Rauf%20Parfi.%20Ona%20Turkiston.pdf

7. Umrzakova, M. Rauf Parfi she’riyatida erkinlik konsepsiyasining badiiy talqini // Qo‘qon universiteti xabarnomasi. – 2026. – 19-jild. URL: https://www.sindex.uz/en/article/443012

8. Kramnick, J. Criticism and Truth: On Method in Literary Studies. – Chicago: University of Chicago Press, 2023.

9. Lindner, C. M. “Freedom” // Walt Whitman: An Encyclopedia. The Walt Whitman Archive. URL: https://whitmanarchive.org/item/encyclopedia_entry462